

כוזיאון התיאטרון

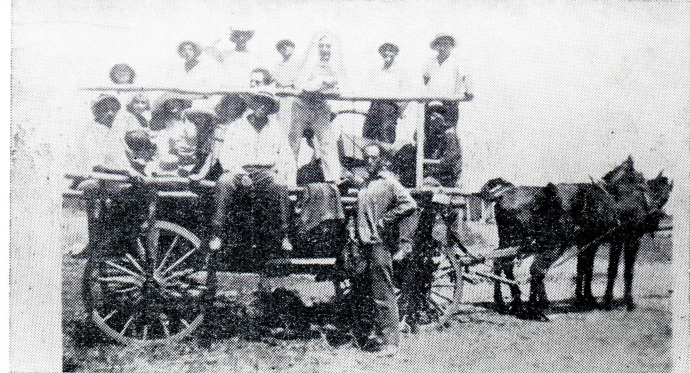

עירית תל-אביב-יפו
האגף לתרבות, לנוער ולספורט

אלה מסעי בני ישראל...

שחקני תיאטרון „אהל”
במסעותיהם, במשקי עמק יזרעאל
1926

שחקני התיאטרון היהודי הממלכתי
בבירובידז'אן, במסעותיהם
בחבל האוטונומי היהודי, 1932

כווזיאון התיאטרון

כרטיס ביקור

היברת ה' אינה כנסת נאמר שהיא שני כרטיסים ביקור כנסת
לדעת מפעל תרבות חדש בלתי-אנונימי ... המיוזמת להאמין שינוי להצגות
כיוולת הפועלים ועדיין, את צוות הדרוך של התיאטרון התחדד והפכו כעולם
בארץ ישראל ובגורמת ישראל

תל-אביב, אוקטובר 1976

קצת היסטוריה

ככל שזה יישמע מוזר, ראשיתו של מפעל זה נעוצה באהבתו לשפה העברית של עלם צעיר מרוסיה, בראשית שנות ה-20, ושמו יהודה גבאי, שעתיד היה לעלות לארץ-ישראל עם העליה השלישית, כחלוץ, ללמוד בסטודיה של משה הלוי בצריף שעל שפת ים תל-אביב הקטנה ולהיות שחקן של תיאטרון פועלי ארץ-ישראל „אהל” וברבות הימים גם אחד ממנהליו.

אהבת-נפש זו לשפת-עבר שניק בבית אביו, היא שהביאה את גבאי בשנת 1919 להצגה העברית שהעלתה קבוצת צעירים נלהבים באודסה. הצעירים קראו למפעלם הצנוע „הבימה העברית אודסה”. גבאי שמר על התוכנית של ההצגה ועל הפלקאט שלה, ושני ה„דוקומנטים” האלה מצאו מקום בצרורו כשעלה לארץ-ישראל. זאת היתה ראשית האוסף העשיר.

בתחילה אסף גבאי בעיקר מסמכים ופריטים הקשורים ל„אהל” — תכניות, תצלומים, פלקאטים, קטעי-עתונות, תווים, ציורים ומאקטות של תפאורות. אחר-כך צירף לאוסף כל מה שהשיגה ידו ושהיה לו קשר עם תולדות התיאטרון היהודי בעולם ובארץ-ישראל. הוא ניצל את נסיעות „אהל” לחו"ל כדי לתור אחרי חומר,

לבקר במוזיאונים ובארכיונים תיאטרוניים וללמוד ואף לקשור אתם קשרי-חליפין. אחרי מלחמת העולם השנייה, הגיעו אליו חומר על התיאטרון היהודי, שרוב אנשיו ניספו בשואה, ועדויות על פעילות תיאטרונית במחנות הריכוז.

גם על התיאטרון בישראל הצעירה אסף גבאי חומר רב; לפני כ-25 שנה הוא החליט לפעול להקמת בית לאוצר הזה, מוזיאון וארכיון לתיאטרון. הוא הציע את הרעיון גם למועצה הציבורית לתרבות ולאמנות ומצא אוזן קשבת. חברי המועצה אמרו: אדרבא, נעשה זאת, יש רק למצוא את האנשים הטובים שיתנו את הכסף.

במרוצת השנים הצטרפו לרעיון אנשים מספר. היו פגישות עם מנהלי „הבימה” דאז, ומנהל הקאמרי, כשעלתה ההצעה לפתוח את המוזיאון בבית התיאטרון הלאומי, אחר-כך עם ראש העיר דאז יהושע רבינוביץ' ועם סגנו אליהו שפייר, שגלגלו את הרעיון תוך חיפוש דרכים להגשימו; היו מגעים עם מוזיאון „הארץ” ועם אוניברסיטת תל-אביב.

בקיץ 1973 אישרה הנהלת העיריה את הפרוייקט. יהודה גבאי תרם את האוסף שלו (שאגב, הגיעו אליו הצעות מפתות מטעם שתי אוניברסיטאות מכובדות מחו"ל, ארה"ב וגרמניה, לאחר שבאי כוחם גילו ענין בחלקים מסויימים של האוסף), ונתמנה למנהל המוזיאון. הוא סייר במוזיאונים בחו"ל ולמד את הבעיות. מלחמת יום-הכיפורים עיכבה את הקמת הפרוייקט.

כשקיבל שלמה להט את ראשות העיר, הועלתה ההצעה שוב לפני הנהלת העיריה והתקבלה אף הפעם. בסיוע מ"מ ראש העיריה מר יצחק ארצי וחבר הנאמנים של בית ביאליק, הועמדה לרשות המוסד החדש דירתה של מניה ביאליק ז"ל ברחוב מלצ'ט בתל-אביב, כמשכן התחלתי. בדירה נעשו שיפוצים, היא הוכשרה למטרתה וכצעד ראשון הועבר אליה האוסף של גבאי.

מנהל המוזיאון החדש התקשר עם גורמים בארץ ובעולם ולמוזיאון זרמו זוזרמים מיסמכים ואוספים של אנשים שציפו להזדמנות להעבירם לידיים נאמנות.

מה במוזיאון

נציין כאן, על קצה המזלג, כמה מן הדברים המעניינים שבמוזיאון.

● כרטסת מעודכנת, המכילה מאות שמות של שחקנים, במאים, מחזאים, מלחינים, כוריאוגרפים, תפאורנים ועוד, הקשורים בתולדות התיאטרון בארץ, מימי „חובבי-שפת-עבר" ו„חובבי הבמה" ביפו (1904) עד ימינו, האמורה לשמש בסיס ללקסיקון של התיאטרון העברי.

● מכתבי אישים (בכתב-ידם) ביניהם ביאליק, טשרניחובסקי, מקס ברוד, דוד שמעונוביץ', לאה גולדברג, אביגדור המאירי, מיכאיל צ'כוב, גורדון קרייג, אלברט איינשטיין, איליה ארנבורג, מוריס שוורץ, בן-גוריון, משה שרת, זאב ז'בוטינסקי, זלמן רובשוב (שז"ר), א.צ. גרינברג, ז. שניאור, אוסישקין, ברל כצנלסון, סטפן צווייג, ש"י עגנון, חיים גראדע, יואל אנגל, אליזבט ברגנר ואחרים, בס"ה — כמה מאות מכתבים.

● יותר מ-2600 סקיצות מקוריות לתפאורות ותלבושות להצגות של הציירים: מרסל יאנקו, משה מוקדי, ראובן רובין, ז'ניה ברגר, אריה נבון, ספוז'ניקוב (אלחנני), יוחנן סימון, שמידט, י. פרנקל, נחום גוטמן, אלטמן, ע. לופטגלס ואחרים.

● חומר על התיאטרון היהודי והעברי בחוץ-לארץ, הקשור בלהקות מקצועיות ולהקות חובבים, בעברית ובאידיש, מראשית המאה עד ימינו, לרבות חומר על הלהקה הווילנאית, התיאטרון האמנותי של מוריס שוורץ, התיאטרון האמנותי המוסקוואי של מיכואלס, התיאטרון הממלכתי היהודי בבירובידז'אן ותיאטרונה של אידה קמינסקה. בחומר נכללים תכניות, מחזות, כרטיסי-כניסה, חוברות תעמולה, קטעי-עתונות, צילומים אותנטיים של הצגות, שחקנים ובמאים מווארשה, לודז', מוסקוה, אודסה, ניקולאיב, בוקרשט, סיביר, שנחאי, ניו-יורק, בידובידז'אן ועוד. ההצגות היו ברוסית, עברית, אידיש, פולנית ואנגלית.

● חומר על ראשית התיאטרון המקצועי בארץ-ישראל: „התיאטרון העברי“ של מאיר תאומי, דוידוב, בנימיני, מרים ברנשטיין-כהן, מיכאל גור ויוסף אוקסנברג; „האופרטה הארץ-ישראלית“, „התא“י“ מיסודו של מנחם גנסין, הסטודיה הדרמטית של „אהל“, „הקומקום“, „המטאטא“, התיאטרון „קומדיה מוסיקלית“ וכמובן התחלות „הבימה“ הישראלית. כ-70 שנות של תיאטרונים ולהקות שפעלו בארץ מופיעים בכרטסת של המוזיאון ובתיקיו המסודרים היטב.

מן האוספים החשובים שנתרמו למוזיאון בשנים האחרונות נזכיר כמה מהם: ● האוסף של הבמאי ארי א. וולף המנוח, ובו מחזות שהעלה בקיבוצים, בארץ ובחו"ל, וכן חומר מלא ומעודכן על תיאטרון „הגשר“ שהציג בשפה הגרמנית, בעזרתם ובהשתתפותם של הבמאי שטסל, מרגוט קלאוזנר, השחקנית הוותיקה קלרה פיק, ואחרים.

● עשרות רבות של אופרטות וקומדיות באידיש, בכתב-ידם של שחקנים יהודים שרובם ניספו בשואה. את רוב האופרטות האלה נתנה השחקנית סונינה גנאי, מן השרידים של משפחת קומפניץ, היושבת כיום בארץ. מלבד המחזות, עם התווים הכתובים בידי המלחינים, יש באוסף זה מודעות, תצלומים ותכניות.

● האוסף של מרדכי גולינקין, מייסד האופרה הארץ-ישראלית (1925), שנתרם על-ידי בתו. באוסף זה יש מכתבים אישיים מעניינים וכן שרביט הניצוח של גולינקין,

אותות-הצטיינות שקיבל ברוסיה ובארץ, מודעות ותכניות של הצגות האופרה הארץ-ישראלית בשנים 1925—1936.

● האוסף של יוסף גולנד שתרמה למוזיאון רעייתו, הכוריאוגרפית מיא ארבטובה, ובו אלבומים עם קטעי-עתונות על מסעות האמן באירופה ובאמריקה ותצלומים מהצגות „הקומקום“, „המטאטא“, „לי-לה-לו“, „אהל“, האופרה הארץ-ישראלית ועוד במות שגולנד הופיע בהם.

● ארכיונו של החזן והזמר לייב גלנץ, שנתרם על-ידי רעייתו, ובו תווים בכתב-ידו של הזמר, חידושו בחזנות, ומכתבים מאת אלברט איינשטיין, חיים ויצמן, דוד בן-גוריון, נחום סוקולוב ועוד.

● מרים ברנשטיין-כהן — חברת הוועד הציבורי של המוזיאון, תרמה את הארכיון העשיר שלה ושל בעלה, השחקן מיכאל גור ז"ל ובו חומר רב על פעילות הזוג בחו"ל — פולין, ליטא, לאטוויה, ברלין — ובארץ-ישראל. באוסף מאות רבות של פריטים, חוזים, תכניות, הזמנות, אלבומים, כתב-יד של ספרי מרים ברנשטיין-כהן, כל הספריה התיאטרונית של הזוג וסקיצות מקוריות של ציירים מפורסמים להצגותיהם בחו"ל.

● רעייתו של חיים שורר, שהיה עורך „דבר“ שנים רבות, תרמה למוזיאון אוסף

של ציורים וקריקטורות אורייגנליים על נושאי תיאטרון, מאת הציירים אבא פניבל, רוס, בס, יופי ועוד.

● באוסף של זוג שחקנים אחר, בטי וישראל סגל, אנשי „אהל“ לשעבר, יש חומר יקר-מציאות, על פעילות תיאטרונית במחנות הריכוז ברגן-בלזן, פלדאפינג, ווגשייד, מינכן, ובו מודעות, צילומים, חותמות וטקסטים כתובים ביד.

● על הפעילות התיאטרונית בארץ בראשית העליה הגרמנית אפשר ללמוד מאוסף האחיות וורונקוב, זמרת-שחקנית ופסנתרנית. יש בו חומר על הקבארט-הסאטירי-ספרותי „הרקיע השביעי“ שהתנהל בגרמנית ובעברית בשנות ה-30. מאותה התקופה האוסף של השחקנית הווינאית סטלה קדמון, שיסדה את הקבארט „פביליון“ ובו תצלומים וטקסטים של פזמונים.

● גרטרוד קראוס תרמה את האוסף שלה עם תצלומים, מודעות וחומר אחר על פעילותה בתחום המחול בארץ.

אפשר להמשיך ולפרט, אך כאמור אין זה קטלוג, לכן נזכיר רק שלמוזיאון נתרמו אוספיהם של שמחה צחובל, צבי פרידלנד, מנחם גנסין, שמואל פישר ורעייתו הזמרת שרה ליפטון, יאן טימן, מאיר תאומי, רבקה פפר, הזוג ברץ—אינה גובינסקא, יוספה פינקל-שוקן, שמעון פינקל, דוד דוידוב, ברוך אגדתי, נתן אכסלרוד, עזרא זוסמן, שושנה אביבית (שהעבירה את האוסף שלה מפאריס), יוסף אוקסנברג,

קלמן קונסטנטינר-גלעד, אידה קמינסקה, שלמה מיכולאס ובנותיו; סמי פדר, מי שהיה הבמאי של ה„קאצעט טעאטער“ מסר למוזיאון אוסף עשיר על פעילות תיאטרונית יהודית בברגן-בלזן, הכולל חומר רב ערך ורגיש באוטנטיותו; האוספים המלאים ומעודכנים של התיאטרונים „לי-לה-לו“, „דו-רה-מי“, „אף-על-פי“, „תיבת נוח“, „התיאטרון הוורוד“, „התיאטרון הכחול“ ועוד.

● המוזיאון רכש את הארכיון התיאטרוני של הצלם קפלנסקי, בעל הצלמניה „פלאסטיקה“, שפעל בתל-אביב משנת 1925 עד סוף שנות ה-50 והיה הצלם של רוב התיאטרונים, את אוסף הנגיבים של כל הצילומים שעשה בהצגות „אהל“, „הבימה“, „המטאטא“, „סדן“ ואחרים, וכן תהלכות העדלאידע שהתקיימו בימים ההם (אגב, במוזיאון יש חומר עשיר על תולדות נשפי הפורים והעדלאידות שהתקיימו בשנים ההן). אוסף זה כולל למעלה מאלפיים נגיבים שנרכשו בעזרת קרן תל-אביב לתרבות ולאמנות.

והרי כמה מספרים:

מלבד 2600 הסקיצות האורייגנליות לתפאורות שהזכרנו שמורות במוזיאון למעלה מ-3,000 מודעות (הדגש על הצגות משנות ה-20 וה-30), כ-10,000 צילומים, יותר מאלפיים מחזות בשפות שונות, שהיו בידי השחקנים בחזרות וכן מחזות בכתב-יד של לאה גולדברג, אברהם שלונסקי, מרים ברנשטיין-כהן אביגדור המאירי ואחרים.

● מוצגים מיוחדים במינם הם תצלומים של משפחת קאמינסקי, לרבות תצלום מ-1898 של אסתר-רחל עם בעלה וחברי להקתה — ביניהם יוליוס אדלר וטרילינג; תצלומים של שלמה מיכואלס שניצלו משריפה, שפרצה — כביכול במקרה — במחלקה היהודית של המוזיאון לתיאטרון במוסקווה, בימי הטיהור הסטאליניסטי. בתצלום מים אלה נראה מיכואלס בחברתם של פאול מוני, איציק פפר, אלברט אישנטיין, איליה ארנבורג, דוד ברגלסון ופרץ מרקיש. בין המיסמכים שתרמו בנותיו של מיכואלס תעודת שליחותו האחרונה של השחקן למינסק, ב-2 בינואר 1948, שממנה לא חזר. בגב התעודה כתוב שמיכואלס הגיע למינסק ב-8 בינואר ויצא ממנה ב-13 בחודש. מה ש, שכחו" שלטונות בריה"מ לציין בתעודה הוא שהאמן היהודי הגדול חזר מ,,שליחותו" בתוך ארון-מתים.

תקציב, מטרות וכל השאר

תקציב המוזיאון מוגבל לע"ע. ראש האגף לתרבות, לנוער ולספורט של העיריה, ממלא-מקום ראש-העיר עו"ד יצחק ארצי, שנושא זה קרוב מאד ללבו, עושה מאמצים להשיג מקורות-מימון נוספים. ועדה ציבורית זמנית, היא ועדת המייסדים, שחבריה

הם: ארצי יצחק (מ"מ ראש עת"א), אטינגר יונה, אלחנני אריה, בסוק ח.מ., פרופ' בן שחר ח., ברנשטיין-כהן מרים, גבאי יהודה (מנהל המוזיאון), גיטר בנו, גינזבורג קלמן, גלעדי דוד, וינברג ישעיהו, חלפי שמשון, להט זיוה, פרופ' לזר משה, ד"ר מוסברג קורץ, נובק חוה, סבידור ר., עמיר אנדה, פינקל שמעון, פרג י.ל., השופט צלטנר זאב, צפרוני גבריאל, קראוז גרטרוד, רקנטי דניאל, ח"כ שכטרמן אברהם, שרון אריה. הועדה משתדלת לרכוש ידידים נוספים ולהקים קרן תרומות. (את התרומה הראשונה נתן חבר הוועד, האמרגן קלמן גינזבורג, ובעקבותיו הלך חבר נוסף בוועדה, יונה אטינגר). במשכן שבדירת מניה ביאליק הותקנו שולחנות-ראווה, נרכשו מקרן ורשם-קול, הותקנו מקטים והוגדל אוצר השקופיות עם החומר המעניין ביותר שבמוזיאון, ויש בו כמה מאות שקופיות, בשחור-לבן ובצבעים. עתה נמשכת העבודה על סידור הכרטסת והתיקיה.

המוזיאון פועל בשיטת ,,תערוכות טמטיות". תערוכה ראשונה המתקיימת בין כותליו נקראת ,,כל ההתחלות", ובה חומר על התחלות התיאטרון העברי והיהודי בארץ ובעולם.

הנהלת המוזיאון שואפת לכך ומכוונת את פעולותיה בהתאם, שהמוזיאון יהיה חי, תוסס ודינמי, שיתקיימו בו תצוגות על נושאים שונים, עד שיוצג כל החומר הנמצא בתיקים ובארונות. הכוונה לקיים במוזיאון הרצאות עם הדגמות

